

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМКІВ ТА УМОВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті наведено фактори технологічного розвитку підприємств та виклики, які з цим пов'язані. Визначена потреба створення науково обґрунтованої системи управління процесами формування, ефективного використання і розвитку виробничого потенціалу на підприємствах, які мають інноваційну спрямованість розвитку. Наведено основні завдання розвитку системи трудового потенціалу, його впливу на інноваційну та виробничу складову підприємства.

Ключові слова: технологічний розвиток, трудовий потенціал, виробничий потенціал, інноваційний розвиток, інноваційна активність підприємств.

I. Вступ. Галузь машинобудування - базова в економіці будь-якої країни, і забезпечення її ефективного розвитку є пріоритетним завданням. Тому існує реальна потреба в розробці дієвого організаційно-економічного механізму відновлення економічного потенціалу підприємств машинобудівного комплексу.

Понад 40 % усього промислово-виробничого потенціалу України складає машинобудівний комплекс. Криза перехідного періоду виявила, що він є найбільш вразливим до негативних змін економічної ситуації.

У той же час однією з головних умов становлення ефективної моделі економічного зростання стає інноваційна спрямованість сучасної економіки, яка базується на потужному виробничому потенціалі.

Виробничий потенціал системи формується не тільки під впливом факторів, що характеризують кількість новачків, які створюються усередині системи, але й у результаті впливу таких факторів: число нововведень, що надійшли через межі системи; число нововведень, поза залежністю від місця їхнього створення, переданих у сферу практичного використання; число інновацій, які використовуються споживачами в процесі їхнього функціонування.

У цьому зв'язку слід зазначити, що рівень і, відповідно, потенціал інноваційності в значній мері буде визначений присутністю наявних у науково-технічному сегменті виробничого потенціалу нововведень (новацій), на які є ринковий попит [1, 2, 3, 4].

Створення нововведень корелює з ефективною політикою управління трудовим потенціалом підприємства. Саме тому існує потреба в створенні науково обґрунтованої системи управління процесами формування, ефективного використання і розвитку трудового потенціалу на підприємствах машинобудування.

Управління трудовим потенціалом підприємства дозволяє реалізувати і узагальнити питання адаптації персоналу до нововведень, стимулювати його інноваційну активність, підвищувати продуктивність праці та мотиваційну складову.

Актуальним залишається питання оцінки трудового потенціалу в умовах інноваційного розвитку підприємства, зокрема, технологічних змін.

До пріоритетних завдань необхідно віднести підвищення обсягу інвестицій для цілей розвитку, формування необхідного технологічного забезпечення, зростання інноваційного потенціалу, підвищення ефективності управлінських рішень, створення умов для розвитку трудової складової, тощо. Приділяючи необхідну увагу інноваційному потенціалу, слід пам'ятати про кадровий потенціал.

II. Аналіз останніх досліджень та літератури. Інновації сьогодні є ключовим фактором технологічного забезпечення і підвищення конкурентоспроможності підприємств. Аналіз досліджень останніх років показав, що автори шукають природу інновацій. Ф. Ніксон, відзначав, що це «сукупність технічних, виробничих та комерційних заходів, які приводять до появи на ринку нових і поліпшених промислових процесів і обладнання». Б. Санто - «суспільно-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями

виробів, технологій, і у випадку, якщо інновація орієнтована на економічну вигоду, прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід». Особливо важливе визначення у Й. Шумпетера, який стверджував, що «інновація - це нова науково-організаційна комбінація виробничих факторів, мотивована підприємницьким духом». Отже важливим є створення інноваційного середовища на підприємстві.

Значний внесок у вдосконалення методів управління виробничим, трудовим потенціалом промислових підприємств регіонів і країни в цілому внесли А. І. Амоша, С. І. Бандур, Д. І. Богиня, О. С. Власюк, В. І. Герасимчук, М. І. Долішній, С. М. Злупко, І. Д. Крижко, Н. Д. Лук'яненко, О. Ф. Новікова.

III. Мета дослідження. Метою дослідження є створення науково-обґрунтованого механізму відтворення виробничого та трудового потенціалу для забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств. На основі вивчення економічних категорій: потенціал, інновація, виробничий процес, дослідити необхідність пошуку системного підходу до ефективного використання ресурсів підприємства.

IV. Постановка проблеми. В умовах світової фінансово-економічної кризи конкурентоспроможними є підприємства та галузі, що ґрунтуються на впровадженні та використанні інноваційних технологій. Сучасний розвиток економіки України та інтеграційні процеси потребують активізації інноваційної діяльності, підвищення інновативності підприємств, а саме: їх здатності чітко і адекватно реагувати на зміни на ринку шляхом випуску нової або удосконалення існуючої продукції, впровадження нових технологій виробництва і збуту з використанням новітніх маркетингових стратегій.

Резерви економічного зростання України за рахунок не інноваційного шляху розвитку - вичерпані. Тому необхідно окреслити основні проблеми та труднощі, що є характерними для інноваційної сфери української економіки, та запропонувати низку заходів щодо їх усунення.

Основні труднощі, які виникають при вирішенні окреслених питань: вибір ефективного інструментарію розробки та впровадження стратегії інноваційного розвитку підприємства, оцінки економічного впливу факторів зовнішнього середовища на інноваційний потенціал, вибір стратегічних пріоритетів ін-

новаційного розвитку на основі ефективного управління виробничими та трудовими ресурсами. Вирішення цих проблем дозволить підвищити конкурентоспроможність підприємств і визначити внутрішні можливості їх інноваційної діяльності.

V. Матеріали досліджень. Поняття "потенціал" уже досить міцно ввійшло в наукову термінологію й успішно використовується вченими в різних областях науки і техніки. Разом з тим, досліджуване в статті поняття "виробничий потенціал", незважаючи на всю його очевидність, важливість і перспективність використання, ще не знайшло належного відображення в наукових працях вітчизняних дослідників. Слід зазначити, що дискусійність досліджень даної економічної категорії є наслідком ряду труднощів методологічного і прикладного характеру.

Теоретичним і організаційним проблемам управління потенціалом промислового виробництва присвячено чимало робіт [7, 10, 11, 13, 15, 17]. Однак вітчизняним роботам за даною тематикою, як правило, властиві два істотних недоліки.

По-перше, вони у своїй більшості відносяться до періоду планової економіки, коли система управління на всіх рівнях обслуговувала тоталітарний режим і командна система управління економікою вже давно пішла у минуле.

По-друге, серед цих робіт практично відсутні комплексні дослідження, що відбивають інноваційні можливості виробничої системи (галузі, регіону або конкретного суб'єкта, що господарює). В одних роботах досить докладно описуються проблеми науково-технічного потенціалу [6, 16, 14, 15], в інші - ресурсного або кадрового забезпечення і т. п. [12, 13, 14, 17].

Проведений аналіз показав, що більшість дослідників, трактують поняття «виробничий потенціал» аналогічно поняттю «економічний потенціал», а саме як розмір ресурсів, що забезпечують інноваційну діяльність, починаючи зі стадії науково-дослідних робіт і закінчуючи технологічним трансфером.

Однак, такий підхід, по-перше, дозволяє врахувати тільки одну зі сторін виробничого потенціалу - його ресурсне забезпечення, що є не цілком прийнятним і не відповідає призначенню і сутності виробничого потенціалу; по-друге, стадія науково-дослідних робіт не входить в інноваційну діяльність, а є структур

ним елементом науково-технічної діяльності, а це, відповідно, приводить до певних труднощів визначення межі між поняттями «виробничий» і «науково-технічний» потенціал.

Таким чином, виробничим потенціалом виробничої системи варто вважати не тільки і не стільки її можливості по створенню новацій і здійсненню нововведень, але і готовність суспільного виробництва сприйняти ці нововведення для ефективного використання. Отже, поняття «виробничий потенціал виробничої системи» стосовно до викладеного матеріалу, на наш погляд, треба сприймати як граничну здатність системи створювати, тиражувати і використовувати нововведення в умовах існуючого ресурсного забезпечення.

Тоді, виробничий потенціал - це гранична здатність створювати нововведення, сприймати вже створені нововведення і вчасно проводити процедуру модернізації.

Поняття виробничого потенціалу значно ширше і включає в себе наукові, технічні і ресурсні можливості.

В свою чергу, трудовий потенціал і механізм його формування характеризується кількісними і якісними факторами, тобто може розглядатись як соціально-економічна, так і обліково-статична категорія.

Трудовий потенціал як складне структурне соціально-економічне утворення, містить наступні компоненти: кадрову, професійну, кваліфікаційну, організаційну. Цей поділ має відносний характер і призначений чіткіше визначити ступінь цілеспрямованого впливу на ту чи іншу групу факторів, що формує кожен зі складових трудового потенціалу інноваційного підприємства.

Слід зазначити, що трудовий потенціал є важливим джерелом розвитку інноваційної діяльності, який дозволяє підвищувати конкурентоспроможність як окремих підприємств, так і економіки в цілому, за умов сприятливого інноваційного та інвестиційного клімату.

У зв'язку з цим зростає актуальність дослідження проблем, пов'язаних як із впровадженням наявних досягнень науки і техніки, так і з підвищенням ефективності використання всієї сукупності засобів і умов, що забезпечують постійне створення нової техніки, нових матеріалів, технологічних схем і інших нововведень, що визначають у кінцевому рахунку науково-технічний рівень виробництва, його виробничий потенціал.

Трудовий потенціал характеризується змінами в складі самих працівників і використанні інноваційних технологій виробництва.

Важливо оптимізувати співвідношення джерел екстенсивного й інтенсивного зростання трудового потенціалу.

Сучасний стан інноваційного розвитку національної економіки не є до кінця сформованим і ефективним, оскільки з боку держави немає відповідної підтримки інноваційних проектів. Це, насамперед, пов'язано з незначною часткою витрат на інновації з державного бюджету, необхідністю вдосконалення правового регулювання, інфляційними процесами, ненадійністю партнерів і т. д.

Інноваційна активність підприємств України, на жаль, невелика. Одним з найважливіших питань сьогодні є впровадження ефективної системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності через механізми державного і приватного фінансування, всебічної підтримки розвитку підприємницької діяльності. Рішення проблеми пошуку фінансових ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності, може бути забезпечене тільки в тому випадку, якщо будуть використовуватися самі джерела фінансування, починаючи з державних і закінчуючи підприємницьким сектором економіки.

Головним джерелом фінансування інновацій на підприємствах і організаціях залишаються власні кошти. Так, у структурі витрат на інновації в 2014 році власні кошти становили 86%. Дана ситуація пояснюється рядом причин, серед яких можна виділити нестачу бюджетних коштів, нецільове використання деяких позабюджетних фондів, недосконалість кредитної системи, відсутність пільгових механізмів підтримки інноваційної діяльності.

Низький рівень інноваційної активності відноситься і до процесів технологічного обміну. У придбанні нових технологій бере участь менше тисячі промислових підприємств, у передачі - кілька десятків. Питома вага інноваційних товарів, робіт і послуг у загальному обсязі відвантажених товарів, виконаних робіт, послуг промисловими підприємствами склав у 2014 році 4,6%. Про досить низьку результативність інноваційної діяльності в промисловості свідчать і відповідні показники експорту інноваційної продукції. В цілому обсяг світового ринку наукомісткої продукції оцінюється в 2,5-3,0 трлн. дол. на рік. В українському експорті промислової продукції частка товарів

з високою доданою вартістю не перевищує 1,5%, в той час як в Ірландії питома вага високотехнологічної продукції в загальному обсязі експорту товарів становить 30,9%, Великобританії - 26,5%, США - 26,6%, Швейцарії - 22,4%, Японії - 19% та Фінляндії - 17,8%. Такі показники, що характеризують реальні досягнення у сфері високих технологій, свідчать про значне відставання України від розвинених країн. Вони показують сировинну орієнтацію вітчизняної економіки і низьку конкурентоспроможність українських підприємств на міжнародному ринку наукомісткої продукції.

Ефективність реального сектору економіки визначається на 49% впровадженням результатів науково-технічних досліджень та розробок, на 27% робочою силою і на 24% капіталом. На частку нових або вдосконалених технологій, продукції, обладнання, що містять нові наукові рішення в провідних країнах світу припадає від 70 до 85% приросту валового внутрішнього продукту. Оцінка на промислових підприємствах України розробок і винаходів, що мають інноваційну перспективу, певною мірою носить інтегруючий характер.

VI. Висновки. Розвиток інноваційної активності промислових підприємств, на нашу думку, можливий на основі розвинутої системи виробничого та трудового потенціалу, ефективного використання джерел фінансування, що забезпечують вирішення наступних завдань та визначення певних індикаторів:

- ступінь відповідності нововведень, які генерує виробнича система на сучасному світовому рівні, можливо визначати як рівень попиту на них за межами системи, тобто використовувати показник, що характеризує рівень експорту нововведень, які були вироблені у даній системі, відносно загального обсягу їх реалізації;

- збереження і розвиток стратегічного виробничого потенціалу в пріоритетних напрямках розвитку;

- створення необхідних мотиваційних систем та механізмів для збереження і розвитку трудового потенціалу, запобігання його відтоку за кордон;

- створення необхідних передумов для швидкого та ефективного впровадження нововведень, забезпечення структурно-технологічної перебудови підприємств.

1. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу промислових підприємств: маркетингове та логістичне

забезпечення: Монографія. - Львів: Націон.ун-т «Львівська політехніка», 202. - 315 с.

2. Лисин Б. К., Фридлянов В. Н. Инновационный потенциал как фактор развития // Инновации. - 2002. - № 7(54).-С.17-34.

3. Лепейко Т. И., Колесников А. А. Сущность и структура потенциала предприятия в современных условиях. // Экономика: проблемы теории та практики. Збірник наукових праць. Випуск 199: в 4 т. том 1. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. - С. 284-292.

4. Sackett P. R., Lazzo R. M. Job and work analysis / P. R. Sackett // Handbook of psychology. - 2003. - № 12. - P. 21-37

5. Менеджмент, маркетинг та інтелектуальний капітал в глобальному економічному просторі. [Монографія/ під наук. ред. П. Г. Перерви, О. І. Савченко, В. Л. Товаж-нянського]. - Х.: «Цифрова друкарня №1», 2012. - 700 с.

6. Жиц Г. И. Инновационный потенциал высшей школы: параметры: Монография. - Саратов: Саратов. гос. техн. ун-т, 2001. - 180 с.

7. Ильин М. С. Научно-технические потенциалы стран СЭВ: состояние, взаимодействие. - М.: Экономика, 1984. - 119 с.

8. Ільяшенко С. Н. та ін. Менеджмент та маркетинг інновацій. - Суми: Мрія, 2004. - 616 с.

9. Каныгин Ю. М. Научно-технический потенциал (Проблемы накопления и использования). - Новосибирск: Наука, 1984. - 154 с.

10. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность. - М.: Экзамен, 2001. - 576 с.

11. Латин Е. В. Экономический потенциал предприятия: Монография. - Сумы: ИГД "Университетская книга", 2002. - 310 с.

12. Лецинер Р. Е. Научно-технический потенциал со-временного производства. - М.: Знание, 1988. - 33 с.

13. Лузин А. Е. Повышение восприимчивости к нововведениям // ЭКО. - 1986. - № 7. - С.120-127.

14. Марушкина М. А., Тамбовцев В. Л. Уровневая модель в анализе инновационного процесса // Проблемы интенсификации и диагностики нововведений М.: ВНИИСИ, 1984. - С. 30-44. 12. Научно-технический потенциал отрасли. - М.: Экономика, 1984. - 28 с.

15. Перерва П. Г., Гончарова Н. П., Яковлев А. И. Маркетинг инновационного процесса: Учебное пособие К.: Вира-М, 1998. - 267 с.

16. Прогнозирование и оценки научно-технических нововведений / Г. М. Добров, А. А. Коренной, В. Б. Мусиенко и др. - К.: Наукова думка, 1989. - 280 с.

17. Хейнман С. А. Производственный и научно-технический потенциал СССР // Вопросы экономики. - 1982. - № 7. - С.11-18.

In the article the factors of technological development of enterprises and the challenges associated are recognized. The need to create science-based management processes of formation, and efficient use of the productive potential in enterprises that are innovative direction of development are determined. The basic task of development of labor potential, its impact on innovation and industrial component of the enterprise.

Key words: technological development, labor potential, production potential, innovative